

taget under kyndig behandling, Bisgaard formår at få den folkelige holdning frem, og ingen kan være uenig, når han fastslår, at gilderne i høj grad var medspillere i reformationen. Sagt uden forklejning antologiens vægtigste bidrag, som meget passende er placeret til sidst. Et omfattende videnskabeligt apparat og nyfundne skrår fra flere senmiddelalderlige håndværkerlav trykt som bilag fuldender billedet af et moderne standardværk.

Mikael Venge

CHRISTIAN LARSEN (udg.): Biskop Balles Visitatsindberetninger 1783-1793. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 2002. 277 s.

I 1999 udgav stud.mag. Christian Larsen den gamle biskops visitatsbog 1799-1807 – anmeldt i HT bd. 100, s. 572-73. Nu foreligger den flittige kandidats udgave af Balles fyldige indberetninger til Danske Kancelli, idet hans »kladde«, visitatsbøgerne fra denne tid er gået tabt. Der er fortsat tale om centrale kilder til belysning af forhold i kirke og skole set med overbærende, men meget kyndige øjne. Balle er og bliver et særdeles positivt bekendtskab, og anmelderen skal ikke opholde sig videre ved dette, men blot skamløst tillade sig at citere følgende om sognepræsten i Refsnæs anno 1785: »... Hr. Monrad savner ikke Talenter, kiender Smagen, taler i et smukt og bevægeligt Sprog, er af en god Charakter.« På slægtens vegne en hjertelig tak til Nicolai Edinger Balle.

Anders Monrad Møller

INGER SØRENSEN: Niels W. Gade. Et dansk verdensnavn. Gyldendal 2002, 430 sider.

Der har længe manglet en tilfredsstillende biografi over Niels W. Gade, hvis ry som komponist og dirigent i samtiden tåler sammenligning med den anerkendelse, der på andre felter blev en Bertel Thorvelsen og en H.C. Andersen til del. Undertitlen er absolut berettiget, når det gælder en mand, hvis værker i hans levetid blev opført i Boston, Baltimore, Buenos Aires og Sydney samt naturligvis overalt i Europa. Dette er forlængst historie, men forfatteren kan dog afslutte sit værk med den trøsterige konstatering, at de fleste af Gades værker nu efterhånden foreligger indspillet på CD.

Det er ikke fordi der ikke tidligere er skrevet side op og side ned om Niels W. Gade. Men myterne har floreret, og denne gennemdokumenterede biografi har derfor karakter af rydningsarbejde. Opfattelsen af den unge Gade som Aladdin-figuren, der så at sige ud af ingenting med ét slag blev europæisk berømt, bliver nuanceret, når man læser den grundige redegørelse for de unge år inden gennembruddet. Det bliver endvidere afkræftet, at Musikforeningen i København skulle have smølet med opførelsen af den første symfoni. Tværtimod var det herfra, initiativet til at få den sendt til Leipzig udgik. Og da der skulle svares på Mendelssohns herostratisk berømte jubelbrev til Gade, ses skrivelsen at være affattet af J.P.E. Hartmann med egen hånd. Niels W. Gade kunne på dette tidspunkt ikke tysk, så kun underskriften er hans.

Endelig har man alle dage slået fast, at Gade nødvendigvis af nationale grunde *måtte* vende hjem fra Leipzig i 1848. Nu er det påvist, at det havde han hele tiden haft planer om. Og at han også efter treårskrigen opretholdt forbindel-

serne sydpå, har man udmærket vidst, men af nationale grunde blev vægten ikke ligefrem lagt her. Til gengæld måtte Niels W. Gade så efter hjemkomsten sande, at han ikke altid kunne tilfredsstille sine kritikere, som fandt at hans stil ændrede sig til det mere internationale – altså afvigende fra ungdomsværkerne nationalromantiske præg.

Som tidligere påvist af Niels Martin Jensen – Dansk Identitetshistorie bd. 3, s. 188-336 – var der nemlig et ikke ringe islæt af ideologi i holdningen til danske komponister, hvis værker forventedes at have dette nationale præg, hvad der så konkret lå i dét. Musik er ikke så uskyldig og neutral, som naive sjæle kunne formode. Og det kom til at ramme Niels W. Gade, hvis position i det danske musikliv dog fortsat var ubestridt i hele hans levetid.

Et enkelt aspekt kan undre, når det gælder den grundigt dokumenterede gennemgang af Gade og hans aktiviteter. En del af hans værker har holdt sig på repertoire hele tiden, mens andre er blevet genopdaget eller ligefrem nyopdaget. Blandt de sidstnævnte har været en del kammermusik, som vel er noget af det, der for alvor er blevet positivt revurderet. At han i Tyskland spillede kammermusik med notabiliteter som Joseph Joachim og Johannes Brahms kan man konstatere med interesse. Men hvordan var forholdene på dette felt i København? Det ved man åbenbart ikke ret meget om.

Det kan noteres, at Inger Sørensen afholder sig fra egentlige værk-gennemgange, hvad der har den naturlige forklaring, at dette fornuftigvis bør udsættes, for lykkeligvis er en totaludgivelse af Niels W. Gades værker ved at blive realiseret. Og det er allerede hørbart. Den foreliggende biografi slutter sig på det bedste til forfatterens tidligere arbejde om dynastiet Hartmann, og man spørger sig selv, hvad bliver det næste?

Anders Monrad Møller

J.P.E. Hartmann og hans kreds. En komponistfamilies breve 1780-1900. Udgivet med indledning og noter af INGER SØRENSEN. Bd. 4. Breve i privat eje. Det Kongelige Bibliotek og Museum Tusulanums Forlag, 2002, 620 sider.

Det er altid rart at få ret. I en anmeldelse (HT 101, s. 580-84) af de første tre bind i denne række spåede recensenten, at der nok ville dukke flere breve op fra private skuffer og skabe, som ville nødvendiggøre udgivelsen af et supplementsbind. Og ganske rigtigt, her er det. Man tør næsten ikke vove pelsen nok en gang, men mon ikke det ad åre kan blive til nok et da capo? I det foreliggende tilfælde kan man ikke alene konstatere, at nyt er dukket op, men også, at det i vid udstrækning efter manuskriptets færdiggørelse er blevet overdraget Det Kgl. Bibliotek.

Der er ikke grund til at konstatere meget andet, end at de prisværdige udgivelsesprincipper fra de første bind naturligvis er fulgt op. Tyngdepunktet ligger kronologisk i anden halvdel af det nittende århundrede, og centralt står Emil Hartmanns breve til hustruen Bolette i årene 1863 til 1897. Det er tildels rystende læsning, idet J.P.E. Hartmanns søn på trods af ikke ringe anerkendelse – ikke mindst i Tyskland – desværre aldrig psykisk kom ud af den fædrene slagskygge. Emils verbale overfald på Bolette forekommer uhyrlige, men det hindrer ikke udgiveren i at afvise, at ægteskabet skulle have været ulykkeligt. Forklaringen turde vel være, at den syge Emil Hartmann fik lidt luft ved denne brevskrivning. Og det har ægtefællen åbenbart forstået – desværre er hendes breve ikke bevareret.